

Az idő minden egyes pillanatában – amellet, amit az emberek természetesen tartanak mondani és tenni, ami elő van írva a gondolkodásuk számára éppúgy a könyvek, a metróban látható plakátok, mint a viccek által – ott rej-

10 Annie Ernaux

ÉVEK*

meg tudnák nevezni őket. Hallgatás, mely egy nap hirtelen vagy lassanként megtörik, és szavak kapcsolódnak a végre felismert dolgokhoz, miközben a mélyben újabb elhallgatások alakulnak ki.

lenek mindazon dolgok, amelyekről hallgat a társadalom, és nem tudja, hogy hallgat róluk, rossz közérzetre és magányra ítélve azokat, akik érzik e dolgokat, anélkül hogy

Később az újságírók és a történészek egymással versengve szeretnének emlékezni Pierre Viansson-Ponténak egy 68 májusa előtt néhány hónappal a *Le Monde*-ban leírt mondatára: *Franciaország unatkozik!*¹ Könnyű lenne felidézni képeket unott, nem tudni mióta rosszkedvvel teli önmagunkról, az Anne-Marie Peysson² előtt töltött vasárnapokról, és biztosak lehetnénk abban, hogy ugyanezt élte meg mindenki más is, egy egyforma szürkeségbe merevedett világot. A televízió egy változatlan, mindössze néhány szereplőből álló corpus ikonográfiáját közvetítve az események ne varietur verzióját hozza majd létre, azt a benyomást eröltetve ránk, hogy abban az évben mindannyian 18 és 25 év közöttiek voltunk és zsebkendővel a szánkön utca-kövekkel dobáltuk a rohamrendőröket. A kamerák által felvett képek ismétlődésének hatására szívesen elfojtanánk magunkban a saját májusi történetünk képeit, amelyek nem voltak sem nevezetesek – a kihalt állomástér egy vasárnap, utasok és az újságosnál napilapok nélkül –, sem dicsőségesek – például amikor attól féltünk, hogy nem lesz pénzünk (mennyire siettünk kivenni a bankból), benzinünk, s főleg élelmünk, és színültig megpakoltunk egy bevásárlókocsit a Carrefourban az éhezés átörökített emléke folytán.

A többihez hasonló tavasz volt, zivataros áprilissal és későre eső húsvétal. Nyomon követtük a téli olimpiát Jean-Claude Killyvel,³ olvastuk az *Élise vagy az igazi életet*,⁴ büszkén lecseréltük az R8-ast egy Fiat Berline-re, elkezdtük tanulmányozni a *Candide*-ot a G osztályos elsősökkel, és csak felületesen figyeltünk a rádióban bemondott párizsi egyetemi zavargásokra. Szokás szerint ezt is elfojtja majd a hatalom. A Sorbonne azonban bezárt, az írásbeli tanári szakvizsgák elmaradtak, összetűzésekre került sor a rendőrséggel. Egyik este pedig ziháló hangokat hallottunk az Europe 1 rádióállomáson,

barikádok voltak a Latin negyedben, mint tíz évvel korábban Algírban, Molotov-koktélok és sebesültek. Most már tudatában voltunk annak, hogy valami történik, és már nem volt kedvünk másnap újramelegedni a megszokott életet. Összefutottunk egymással, bizonytalanul összegyűltünk. Pontos ok vagy követelés nélkül hagytuk abba a munkát, mintegy megfertőződve, mert lehetetlen bármit is csinálni akkor, amikor felbukkan a váratlan, csak várni lehet. Nem tudtuk, hogy mi történik majd holnap, és nem is igazán próbáltuk megtudni. Ez egy másféle idő volt.

Mi, akik igazából sohasem vettük ki a részünket a munkából, sohasem akartuk igazán azokat a dolgokat, amelyeket megvásároltunk, magunkra ismertünk a nálunk alig fiatalabb, rohamrendőrökre utcaköveket hajigáló egyetemistákban. Helyettünk dobták vissza a hatalomnak a cenzúra és az elnyomás éveit, az algériai háború elleni tüntetések erőszakos felosztatását, a maghrebiek bántalmazását, a betiltott *Az apácát* és a hivatalos személyek fekete Citroën DS-eit. Megbosszultak minket kamaszkorunk minden erőlködéséért, a tiszteltudó hallgatásért az előadókban, az amiatt érzett szégyenért, hogy titokban fiúkat fogadtunk egyetemi kollégiumi szobánkban. Lelkünk legmélyén, a meggyötört vágyakban, az alávetettségek csüggedtségében rejlett az oka annak, hogy gondolatban mi is részeseivé váltunk a lángba borult párizsi estéknek. Sajnáltuk, hogy nem ismerhettük meg mindezt korábban, de szerencsésnek éreztük magunkat, hogy a karrierünk elején történik ez velünk.

Hirtelen valóságosává vált a családi elbeszélésekből ismert 1936-os év.

Születésünk óta nem tapasztalt, még csak lehetségesnek sem hitt dolgokat láttunk és hallottunk. Olyan helyek, amelyeknek a használata örök időktől elfogadott szabályoknak engedelmességet, ahová csak a lakosság meghatározott csoportjainak volt felhatalmazása belépni, egyetemek, gyárak, színházak nyíltak meg akárkik előtt, és mindenfélét csináltak ott, kivéve azt, ami a rendeltetésük volt, beszélgettek, ettek, aludtak, szerették egymást. Nem léteztek többé intézményes és szent terek. A profok és a diákok, a fiatalok és az idősek, a vezetők és a munkások beszéltek egymással, a hierarchiák és a távolságok csodálatos módon feloldódtak a beszédben. Vége lett a szónokias óvatosságnak, az udvariaskodó és finomkodó nyelvhasználatnak, a megfontolt hanghordozásnak és a körülírásoknak, a távolságtartásnak, amelynek révén – s ezzel most vettük számot – a hatalmon lévők és kiszolgálóik – elég volt Michel Droit-ra⁵ nézni – érvényre juttatták az uralmukat. Remegő hangok kíméletlenül kimondták a dolgokat, szabadkozás nélkül egymás szavába vágtak. Az arcok kifejezték a haragot, a megvetést, az élvezetet.

A viselkedés szabadsága, a testek energiája áttört a képernyőn. Ha ez forradalom volt, akkor fényesen megnyilvánult a bárhová leülő ülő testek kinyújtózásában és elengedettségében. Amikor de Gaulle újra megjelent – korábban hol volt? azt reméltük, végleg elment –, undortól eltorzult szájjal „kuperájáról”⁶ beszélt, és anélkül, hogy pontosan ismertük volna a kifejezés jelentését, éreztük a mélységes arisztokratikus megvetést, amelyet az ezzel a lekicsinylő, az ürülékre és a párosodásra, az állatias nyüzsgésre és az ösztönök elszabadulására egyaránt utaló szóval illetett lázadás váltott ki belőle.

Nem gondoltuk volna, hogy egyetlen munkásvezető sem emelkedik majd ki a többiek közül. Atyáskodó arkifejezésükkel a PC⁷ és a szakszervezetek vezetői továbbra is a szükségleteket és az igényeket határozták meg. Rohantak tárgyalni a kormánnyal – amely pedig szinte már tehetetlen volt –, mintha nem is lehetne többet elérni a vásárlóerő növelésénél és a nyugdíjkorhatár csökkentésénél. Elnézve őket, amint a Grenelle-ről⁸ kijöve dagályosan, olyan szavakkal, amelyeket már három hete elfelejtetünk, előadtak az „intézkedéseket”, amelyekbe „beleegyezett” a hatalom, teljesen alábbhagyott a lelkesedésünk. Újra reménykedni kezdtünk, amikor láttuk Mendès France-t a Charléty stadionban, és hogy a „bázis” elutasítja a grenelle-i megállapodásokat. Majd ismét kétkedés lett úrrá rajtunk a nemzetgyűlés felosztatásakor és az új választások bejelentésekor. Amikor láttuk a Champs-Élysées-n áradó komor tömeget Debrével,⁹ a szolgálalkú viselkedés alól már megviselt arcvonásainak átszellemültsége révén sem mentesülő Malraux-val és a többiekkel kart karba öltve, megjátszott és gyászos testvériségben, tudtuk, hogy hamarosan mindennek vége. Nem lehetett többé nem tudomásul venni, hogy két világ létezik, és nekünk döntenünk kell közöttük. A választások nem választást jelentettek, hanem az előkelőségek visszahelyezését a pozíciójukba. Akárhogy is, a fiatalok fele nem volt még huszonegy éves, tehát nem szavazhatott. A középiskolákban, a gyárakban a CGT¹⁰ és a PC elrendelte a munka felvételét. Arra gondoltunk, hogy szóvivőik az álparasztiasan darabos és lassú beszédmódjukkal szépen átejtettek bennünket. El is nyerték a „hatalom objektív szövetségesei” és a sztálinista árulók hírnevet, s közülük egyeseknek később a munkahelyükön évekig végük lett, mindenféle támadások céltáblájává váltak.

A vizsgák folytak, a vonatok közlekedtek, újra volt benzin. El tudtunk utazni vakációra. Július elején a Párizst egyik vasútállomástól valamelyik másikig buszon átszelő vidékiek érezték maguk alatt az utcaköveket, amelyeket időközben visszaraktak a helyükre, mintha mi sem történt volna. Néhány héttel később hazatérőben sima aszfaltozott felületet láttak, amely már nem rázott,

s azon gondolkodtak, vajon hová tették a soktonnányi utcakövet. Úgy tűnt, több minden történt az elmúlt két hónapban, mint tíz év alatt, nekünk mégsem volt időnk bármit is tenni. Elmulasztottunk valamit egy adott pillanatban, de nem tudtuk, hogy mit – vagy pedig pusztán hagytuk meg-történni a dolgokat.

13

Mindenki kezdte azt hinni, hogy erőszakkal teli lesz a jövő, csak hónapok, legfeljebb egy év kérdése. Forró lesz az ősz, majd a tavasz [egészen addig, amíg nem gondolunk többé rá, és később rátalálva egy régi farmernadrágra, azt mondjuk, „benne volt 68 májusában”]. Egy „új május” reményt jelentett egyesek számára, akik a visszatértén és egy másféle társadalom eljövetelén munkálkodtak, ugyanakkor lidércnyomást másoknak, akik akadályokat támasztottak a visszatérése elé, börtönbe vetették Gabrielle Russier-t,¹¹ minden egyes hosszú hajú fiatalban „balost” szimatoltak, tapsoltak az utcai zavargások elleni törvénynek és mindent kárhoztattak. A munkahelyeken az emberek két kategóriába oszlottak, voltak a májusi sztrájkolók és a nem sztrájkolók, akik kölcsönösen kiközösítették egymást. Május az emberek osztályozásának az alapjává vált, s amikor talákoztunk valakivel, azon gondolkodtunk, vajon melyik oldalon állt az események idején. Mindkét oldalon ugyanaz az erőszak volt tapasztalható, semmit sem bocsátottunk meg egymásnak.

Új Forrás 2018/8 – Annie Ernaux: Évek

Mi, akik a PSU-ben¹² maradtunk, hogy megváltoztassuk a társadalmat, felfedeztük a maoistákat, a trockistákat, rengeteg, egy csapásra felszínre került ideológiát és koncepciót. Mindenütt mozgalmak jelentek meg, könyvek és folyóiratok, filozófusok, kritikusok, szociológusok: Bourdieu, Foucault, Barthes, Lacan, Chomsky, Baudrillard, William Reich, Ivan Illich, a *Tel Quel*, a strukturalista elemzés, a narratológia, az ökológia. Így vagy úgy, legyen az *Az örökösök*¹³ vagy egy kis svéd könyv a szexuális pózokról, minden egy új gondolkodásmód és a világ átalakulása irányába mutatott. Szinte fürödtünk az új nyelvezetekben, azt sem tudtuk, mihez nyúljunk, miközben azon csodálkoztunk, hogy mindezekről korábban nem is hallottunk. Egy hónap alatt éveket hoztunk be. És megnyugtató volt számunkra újra látni a megöregedett, de még a korábbinál is harciasabb, megható Beauvoirt a turbánjával és Sartre-ot, még ha nem is tudtak semmi újat tanítani nekünk. André Breton sajnos túl korán, két évvel azelőtt meghalt.

Mindabból, amit egészen addig természetesnek tekintettünk, már semmi sem volt magától értetődő. A család, a nevelés, a börtön, a munka, a nyaralás, a bolondság, a reklám, a valóság egésze vizsgálatnak lett alávetve, beleértve

annak a szavait is, aki kritizált, mert meg kellett vizsgálnia eredetének legmélyét, *te honnét beszélsz?* A társadalom már nem naivan működött. Vásárolni egy autót, leosztályozni egy dolgozatot, szülni, mindennek jelentése volt.

14 Semmi sem lehetett idegen számunkra a bolygón, az óceánok, a Bruay-en-Artois-i büntény,¹⁴ részeseinek éreztük magunkat minden küzdelemnek, Allende Chiléjében és Kubában, Vietnámban és Csehszlovákiában. Értékeljük a rendszereket, modelleket kerestünk. Teljes egészében politikai szempontból olvastuk a világot. A legfontosabb szó a „felszabadítás” volt.

Mindenkinek, értelmiséginek és nem értelmiséginek egyaránt megadott, hogy beszélhessen és meghallgassák, feltéve, hogy valamilyen csoportot, társadalmi réteget, igazságtalanság elleni harcot képvisel. A nőként, homoszexuálisként, osztályelhagyóként, fogvatartottként, parasztként, bányász-ként megélt tapasztalat jogot adott *ént* mondani. Lelkesítő volt közösségi fogalmakban gondolkodni magunkról. Spontán módon szövívői támadtak a prostituáltaknak, a sztrájkoló munkásoknak. Charles Piaget, a Lip dolgozója¹⁵ ismertebb volt, mint az azonos vezetéknevű pszichológus, akivel korábban a filozófia tagozatos osztályban rágták a fülünket [nem tudtuk, hogy egy nap majd egyikük neve sem idéz fel semmi mást számunkra, csak egy luxusészkerész a fodrásznál kitett képesújságokból].

A fiúk és a lányok most már mindenütt együtt lehettek, a díjak osztását, a dolgozatokat és az iskolaköpeny kötelező viselését eltörölték, az osztályzatokat A-tól E-ig tartó betűkre cserélték. A diákok csókolóztak és dohányoztak az udvaron, hangosan *debilnek* vagy *zseniálisnak* ítélték a fogalmazások témáit.

Kipróbáltuk a strukturális grammatikát, a szemantikai mezőket és az izotópiákat, a Freinet-pedagógiát. Elhagytuk Corneille-t és Boileau-t Boris Vianért, Ionescoért, Bobby Lapointe és Colette Magny szononjaiért, a *Pilote*-ért¹⁶ és a képregényekért. Regényt és naplót írtunk, egyre csak még több kitaratást merítve azoknak a kollégáknak az ellenségeskedéséből, akik 68-ban beásták magukat a tanári szobába, és a szülőkéből, akik botrányt kiáltottak, mert a *Zabhegyezőt* és *A század kisgyermekét*¹⁷ olvastattuk.

A drogról, a környezetszennyezésről vagy a rasszizmusról tartott két-órás viták végére szinte mámoros állapotba kerültünk, lelkünk legmélyén azzal a gyanúval, hogy semmit sem tanítottunk a diákoknak, és vajon nem éppen *a pedál mellett tekertünk-e?* De akárhogy is, szolgál-e egyáltalán valamire az iskola? Egyfolytában kérdésről kérdésre ugráltunk.

Másképpen gondolkodni, beszélni, írni, dolgozni, létezni: úgy véltük, semmit sem veszítünk, ha mindent megpróbálunk.

1968 a világ első éve volt.

(Fordította: Bende József)

*Részlet Annie Ernaux (1940) *Les Années* (Gallimard, Paris, 2008) című regényéből.

A fordító jegyzetei:

- ¹ Pierre Vianson-Ponté (1920–1979): újságíró, a *Le Monde* 1968. március 15-i számában jelent meg a *Quand la France s'ennuie...* című írása.
- ² Anne-Marie Peysson (1935–2015): televíziós bemondónő, újságíró.
- ³ Jean-Claude Killy (1943): alpesi síelő, az 1968-as grenoble-i téli olimpián három számban nyert.
- ⁴ Claire Etcherelli: *Élise ou la vraie vie*. Denoël, Paris, 1967; magyarul: *Élise vagy az igazi élet*. (Ford. Dániel Anna.) Európa, Budapest, 1969.
- ⁵ Michel Droit (1923–2000): író, újságíró, akadémikus, évekig ő készítette az Élysée-palotából élőben közvetített televíziós interjúkat Charles de Gaulle-lal.
- ⁶ De Gaulle a *chienlit* szót használta híressé vált kijelentésében: „La réforme, oui! La chienlit, non!” („Reform – igen! Kupleráj – nem!”). A *chienlit* a francia nyelvben a középkorban bukkant fel, de aztán elfelejtődött, s a franciák egészen 1968 májusáig nem is használták. Az elnök az utcai zűrzavarra értette, viszont az eredeti jelentése (udvarias fordításban) *ágyba piszkítás (chie-en-lit)*.
- ⁷ Parti Communiste Français: Francia Kommunista Párt.
- ⁸ A Munkaügyi Minisztérium utcájának a neve, ahol az érdekegyeztető tanácskozások folytak a kormány, a munkaadók és a munkavállalók között, s ahol megszülettek az ún. grenelle-i megállapodások. A bevett nyelvhasználatban az utcanév magát a tárgyalásokat jelöli.
- ⁹ Michel Debré (1912–1996): politikus, jogász, akadémikus, 1966–68-ban gazdasági és pénzügyminiszter.
- ¹⁰ Confédération Générale du Travail: Általános Munkásszövetség, 1895-ben alapított szakszervezeti tömörülés.
- ¹¹ Gabrielle Russier (1937–1969): marseille-i középiskolai tanárnő, akinek viszonya volt egyik tanítványával, ezért meghurcolták, többször őrizetbe vették és fiatalkorú megrognatásáért elítélték. 1969. szeptember 1-én öngyilkosságot követett el.
- ¹² Parti Socialiste Unifié: Szocialista Egységpárt, 1960-ban alapították, 1990-ben feloszlott.
- ¹³ Pierre Bourdieu – Jean-Claude Passeron: *Les Héritiers. Les étudiants et la culture*. Minuit, Paris, 1964. Magyarul: *Az örökösök. A főiskolások és a kultúra*. In Huszár Tibor – Sükösd Mihály (szerk): *Ifjúágszociológia*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1969, 238–254.
- ¹⁴ 1972. április 6-án holtan találták egy 15 éves kamaszlányt, Brigitte Dewèvre-t az észak-franciaországi Bruay-en-Artois kisvárosban; a bűntény máig megoldatlan.
- ¹⁵ Charles Piaget (1928): évtizedekig a besançoni Lip óragyár alkalmazottja volt, ahol aktív szakszervezeti tevékenységet folytatott; különösen a hetvenes években vált ismertté, olyannyira, hogy a PSU egyes tagjai jelölni akarták az 1974-es köztársasági elnökválasztásra.
- ¹⁶ Népszerű képregényújság, 1959 és 1989 között jelent meg.
- ¹⁷ Christiane Rochefort: *Les Petits Enfants du siècle*. Grasset, Paris, 1961.